

De kidnappade Kinasvenskarna

Jojje Olsson

HISTORISKA MEDIA

Historiska Media
Box 1206
221 05 Lund

www.historiskamedia.se
info@historiskamedia.se

© Historiska Media och författaren 2018

Sättning: Typ & Design
Omslag: Ingrediensen AB
Tryckning: 1 2 3 4 5 6 7 8 9
Tryck: ScandBook AB, Falun 2018
ISBN: 978-91-7545-607-2

Innehåll

Inledning	5
DEL 1 – TYSTNAD SOM TORTERAS FRAM	11
Kapitel 1 – Exil i Chiang Mai	13
Kapitel 2 – Framgångar i motvind	19
Kapitel 3 – Nya lagar möjliggör tortyr	26
Kapitel 4 – Väl inövade förhörstaktiker	35
Kapitel 5 – Den offentliga självkritikens återkomst ...	44
Kapitel 6 – De modiga advokatfruarna	52
Kapitel 7 – Utvisad med omedelbar verkan	60
Kapitel 8 – Svenska myndigheters bristande engagemang	68
DEL 2 – TYSTNAD SOM SKRÄMS FRAM	75
Kapitel 9 – Spårlöst försvunnen	77
Kapitel 10 – Asiens ”fria stad” i upplösning	85
Kapitel 11 – Flera förläggare fängslade	95

Kapitel 12 – En ofrivillig ensamaktivist	105
Kapitel 13 – Kinesisk rasism	115
Kapitel 14 – Ökade motsättningar i Hongkong	124
Kapitel 15 – Sverige får upp ögonen	135
DEL 3 – TYSTNAD SOM SPRIDER SIG GLOBALT	143
Kapitel 16 – Pengar framför allt	145
Kapitel 17 – Ett kinesiskt FN, EU och Interpol	150
Kapitel 18 – Den cancersjuka Nobelpristagaren	160
Kapitel 19 – Inte bara ett kinesiskt problem	167
Kapitel 20 – Vår sköra akademiska frihet	179
Kapitel 21 – Stockholmssyndromet	190
Kapitel 22 – Partikongress, personkult och en alltmer aktiv utrikespolitik	199
Kapitel 23 – Klimatbluffen	210
Kapitel 24 – Överdriven betydelse och bekymmersam framtid	218
 REGISTER	 223

Inledning

Sommaren 2016 blev jag nekad visum till Kina två gånger, med två olika pass i två olika länder. Under mina tio år i Kina hade jag aldrig tidigare haft några visumproblem, men nu fick jag inte ens möjlighet att resa in som turist för att städa ur min lägenhet eller ta hand om mina ägodelar. Som väntat gavs ingen som helst förklaring till beslutet. Men säkerligen var min senaste bok *Det nya Kina* (2016) inte någon favoritlektyr vid den kinesiska ambassaden i Stockholm, som noggrant håller koll på vad som skrivs om Kina i Sverige. Sannolikt var även min rapportering om Gui Minhai och Peter Dahlin – som kidnappades av kinesiska säkerhetsagenter i oktober 2015 respektive januari 2016 – en bidragande orsak. När något dramatiskt sker i relationen med ett enstaka land försöker Kinas regim nämligen i regel tysta ner det inträffade med hot, för att sedan driva igenom sitt eget narrativ. När aktivisten Liu Xiaobo fick Nobels fredspris 2010 klipptes genast de diplomatiska banden med Norges regering, och landets viktiga laxexport till Kina upphörde nästan helt. Under de följande åren hade inte bara norska journalister, utan även akademiker och företagare, svårare än vanligt att få visum till Kina. Särskilt de som på något vis uttalat sig angående Nobelpriset eller uppmärksammat hur kinesiska myndigheter straffade Norge ekonomiskt för ett pris som delats ut av en självständig kommitté.

Därför är det fullt naturligt att Kina även rannsakar svensk media och debatt närmare efter att ha rövat bort och fångslat två av våra medborgare.

Skrämseltaktiken fungerar oroväckande väl. Kinas politiska makt växer i takt med dess ekonomi, och regimen tvekar inte att använda sig av bådadera för att hämnas på såväl regeringar som privatpersoner som förs kritisera landets utveckling. Något som denna bok ger flera exempel på. Men det kanske mest talande exemplet är att många svenskar fortfarande inte känner till vad som har skett med vare sig Gui Minhai eller Peter Dahlin. Tankelek: Föreställ er att Ryssland kidnappar en svensk förläggare i ett tredje land för att sedan låsa in denne i flera år utan rättegång. Tänk er sedan att ryssarna samtidigt rövar bort en svensk aktivist som förhörs i ett underjordiskt fängelse under tre veckor, för att sedan tillsammans med förläggaren tvingas erkänna en rad påhittade brott på statlig rysk tv. Oj, vilket liv det hade blivit! Men byt ut ”Ryssland” mot ”Kina” och tystnaden är plötsligt lika påtaglig som ointresset.

Förutom rädsla så bottnar den svenska bristen på uppmärksamhet av de övergrepp som allt oftare äger rum i Kina även i kulturell distans samt ren och skär okunskap. Då utgör figurer som Donald Trump lättare måltavlor för medier som vill sälja lösnummer eller politiker som vill vinna billiga och riskfria poäng. Trumps seger i det amerikanska presidentvalet 2016 besannade verkligen varje diktators våta drömmar. Inte bara för att USA:s ställning i omvärlden på många vis redan har försvagats under hans ledning, utan även tack vare det oproportionerliga fokus som Trump drar till sig från omvärlden. Politiker i alla läger tävlar om att avfärda honom. Svenska medier har ända sedan valkampanjen analyserat Trumps frisyr och utbrott på Twitter in i minsta detalj. Känslösamma krönikor varvas med bilder där Trump gör grimaser eller ser allmänt vettlös ut. Men som alla vet är en gapig och ofoku-

serad maktgalning inte tillnärmelsevis lika farlig som en tyst och kalkylerande. Kinas president Xi Jinping klarar sig dock undan samma kritikstorm, trots att han är en mycket farligare ledare än vad Donald Trump någonsin kommer att vara ens under sina allra värsta dagar.

Om Trump fortsätter missbruka sin makt lär han försvinna ur bilden redan om ett par år, alltså vid nästa val eller tidigare. Några sådana kontrollmekanismer existerar inte i Kinas politiska system. Och medan Trump snackar hotfullt men ändå får överraskande lite utträttat, gäller de exakt motsatta förhållandena för hans kinesiska kollega. President Xi talar ofta och gärna om Kina som en ansvarsfull och fredlig internationell storspelare. Samtidigt har han sjösatt den värsta kampanjen mot civilsamhälle och mänskliga rättigheter i Kina sedan massakern vid Himmelska fridens torg 1989. Många av dem som drabbats hårdast är tidigare kollegor till Peter Dahlin, som redan 2009 grundade en NGO – alltså en organisation som arbetar fristående från myndigheterna – i Kina med syfte att utbilda och assistera den allt större skaran advokater med mod nog att ta sig an politiskt känsliga rättsfall. I denna bok berättar han om de hundratals människorättsadvokater och aktivister som har försvunnit på bara ett par år, varav många utsatts för tortyr av den sort som hör hemma i medeltida fängelsehålor. Peters allra närmaste kinesiska vän och kollega, tillika medgrundare av hans NGO, har i skrivande stund varit spårlöst försvunnen i två och ett halvt år utan någon som helst kontakt med omvärlden. Det är högst oklart om han fortfarande är vid liv.

Medan Peter Dahlin blev utvisad efter 23 dagar i ett ”svart fängelse” har förläggaren Gui Minhai varit försvunnen utan rättegång sedan oktober 2015. Hans böcker föll nämligen inte det kinesiska ledarskapet på läppen. Gui blev därmed måltavla för ännu en kampanj under Xi Jinping: hans ursinniga

attack mot press- och yttrandefrihet. Frihetsberövandet av Gui sker dessutom på rent rasistiska grunder. Han har nämligen endast svenskt och inte kinesiskt medborgarskap, men ses icke desto mindre ”först och främst som kines” av landets myndigheter. En ståndpunkt som förutom etnicitet rättfärdigas med att Gui på statlig tv och i övervakade möten med svensk ambassadpersonal tvingats säga att han inte känner sig svensk och vill överge sitt medborgarskap. Hans uttalanden har gjorts efter hot och möjligtvis även tortyr.

Samtidigt har Donald Trumps ledarskap – eller brist på detta – gett Kina en unik möjlighet att flytta fram sina positioner globalt. Hot kan nu utfärdas mot grannländer som tidigare förlitade sig på amerikanskt beskydd. Medan USA planerar att minska sina anslag till FN blir Kina en allt större finansär av samma organisation. Det ökade inflytandet används bland annat för att minska arbetet med och omforma själva definitionen av ”mänskliga rättigheter”. FN-personal som jobbar med dessa frågor får regelbundet utstå hot och trakasserier från kinesiska myndigheter, samtidigt som FN:s ledning av ekonomiska skäl vänder ryggen till. Även inom EU har Kina lyckats köpa till sig blockeringar av uttalanden om mänskliga rättigheter från Grekland och Ungern. Den norska statsvetaren Stein Ringen har beskrivit Kinas makt som ”mjuk i sitt utförande, hård i sin effekt”. Snarare än genom bomber och granater utvidgas inflytandet med pengar och status som morot. Men för dem som står upp visar piskan ingen pardon.

Kinas osynliga maktarm delar redan nu ut såväl piskrapp som morötter även i vår del av världen. Ledande svenska dagstidningar säljer utrymme för kinesisk propaganda. Professorer vid våra främsta universitet kallar Kina för ”demokrati” och anammar landets definition av mänskliga rättigheter. När Sveriges Television gör en dokumentär om den alltmer aggressiva kinesiska utrikespolitiken vågar nästan

inga svenskar ställa upp för intervju. Än mer oroande är att även myndigheterna låter sig underkuvas av Kinas metoder. Vad gäller Norge och fredspriset så tvingades landet till slut att under förödmjukande omständigheter be om ursäkt innan de diplomatiska relationerna och därmed även handeln med Kina kunde fortsätta. I Sverige framhåller mer nyktra professorer, som inte låter sig påverkas av eventuella repressalier från kinesiskt håll, fallet Gui Minhai som ett tydligt exempel på hur Kinas ekonomiska makt redan påverkar svenska myndigheters handlande. Rädslan för Kina har drabbat Gui Minhais dotter Angela Gui, som i denna bok beskriver närmare hur hon länge arbetat i stort sett på egen hand för att i Sverige driva frågan om sin fars öde. Istället för det helhjärtade stöd man hade kunnat förvänta sig från svenska myndigheter, berättar hon om ett kallt bemötande som främst kännetecknas av brist på information. Om en ambassadör som gömmer sig för henne på en fest och en utrikesminister som inte ens vill tala med henne på telefon. Det är en behandling som skiljer sig oerhört från Utrikesdepartementets agerande när journalisterna Martin Schibbye och Johan Persson fängslades i Etiopien 2011. I brist på svenskt intresse har Angela istället vittnat inför amerikanska kongressen, talat i brittiska parlamentet och FN. Ingen liknande inbjudan har kommit från politiskt håll i Sverige.

Ett liknande mönster kunde ses vad gäller Peter Dahlin. Svenska myndigheter undvek att kontakta hans familj och vägrade att samarbeta med hans kollega. Ambassadtjänstemän mäktade inte ens med att hålla sina löften om att besöka honom efter utvisningen, trots att ingen annan svensk hade lika mycket erfarenheter eller information som var relevant för Gui Minhais fall. Det märks helt enkelt en tendens från svenskt håll att hantera fallen med de kidnappade svenskarna på ett vis som ställer till minsta möjliga besvär i den vikti-

ga handelsrelationen till Kina. Hanteringen har också väckt internationell kritik från flera håll. Detta är dock ingalunda unikt för Sverige. Demokratiska regeringar världen över har på senare år visat sig allt mer beredda att se mellan fingrarna med Kinas tilltagande repression, vilket i sin tur gör utvecklingen ännu farligare.

Men Sverige är unikt i det att inte bara en, utan två svenska medborgare kidnappats av Kinas säkerhetstjänst och tvingats till förödmjukande erkännanden på statlig kinesisk tv. Därför vill jag med denna bok berätta den fascinerande och delvis bortglömda historien om dessa två fall mer ingående än vad som tidigare gjorts. I del 1 och del 2 skildras allt från intensiva förhör i hemliga fängelser, till den förtvylade kamp som anhöriga tvingas driva på egen hand när familjemedlemmar rövas bort av världens största diktatur. I en tredje och avslutande del diskuteras den balansgång som svenska och andra myndigheter tvingas gå mellan att stå upp för sina värderingar och att blidka Kinas regim av rädsla för ekonomiska hämndaktioner. Samt hur det sistnämnda alternativet stadigt vinner mark.

**DEL 1 – TYSTNAD
SOM TORTERAS
FRAM**

Kapitel 1 – Exil i Chiang Mai

”Och din flickvän då, är hon en hemlig kinesisk spion, eller?” frågar Peter Dahlin plötsligt på fullt allvar och spanner blicken först i henne, sedan i mig. Vi sitter på verandan till det hus som Peter hyr i Chiang Mai, norra Thailand, dit han har bjudit oss för att berätta om sina 23 dagar i isoleringscell i ett av Kinas så kallade svarta fängelser. Under denna tid såg han knappt dagsljus, hindrades från att sova och låstes fast i en ”tigerstol” under de långa förhören. Erfarenheter som satt djupa spår i Peters medvetande. Han har redan bett oss slå av våra telefoner och lagt dem i ett annat rum. Enligt en intervju jag just läst i tidningen *The Guardian* lider Peter av sömnproblem efter fångenskapen, och sov till en början med en stor kniv under sin kudde.

Peter flyttade till Peking 2007 – samma år som jag – och bodde där tills han blev kidnappad, fängslad och utvisad i början av 2016. Men trots att vi bott i samma stadsdel under nästan ett årtionde, hade jag aldrig träffat eller ens hört talas om honom. Under sin tid i Peking verkade Peter nämligen under största möjliga diskretion, antog ett alias och utgav sig ofta för att vara engelsklärare eller son till någon affärsman.

Men i själva verket drev han en NGO, en icke-statlig organisation, vilken samarbetade med de människorättsadvokater som Kinas regim anser vara samhällets värsta fiender.

Under tre dagar ska jag nu bo i Peters hus. När vi väl kommit överens om premisserna för intervjun – och spionmisstankarna mot min flickvän avfärdats – tänder Peter ytterligare en Marlboro Light, drar ett djupt bloss, och berättar att han egentligen aldrig riktigt hångett sig åt kinesisk politik eller de stora traditionella politiska frågorna i Kina. Det var snarare en kombination av slump och intresse som tog honom till Kina efter en examen i statsvetenskap och ett par år vid länsstyrelsen i Gotland. Via internet hade han hittat en praktikplats vid en lokal NGO i Peking som sysslade med mänskliga rättigheter. Denna organisation tvingades dock snart stänga, efter att polis stormat kontoret och satt dess ordförande i husarrest. Men även om praktiken blev kort och den första tiden i Peking var lite som att ”leva i en bubbla”, så gick det ändå upp för Peter att Kinas snabba ekonomiska utveckling vilade på otroliga orättvisor. Detta blev särskilt tydligt genom de lokala bekantskaper han lyckades skaffa under sin praktik. Framför allt då eldsjälens Wang Quanzhang, som senare skulle komma att bli en av Kinas högst profilerade människorättsadvokater innan han försvann sommaren 2015.

Men 2009, då de båda ännu var fria män, startade Peter och Wang tillsammans en NGO vid namn China Urgent Action Working Group (China Action). Under denna tid växte medvetandet inom det kinesiska civilsamhället fort. Bland annat blev ett allt större antal advokater villiga att försvara utsatta individer som hamnat i känsliga rättsfall mot myndigheterna. Advokaterna verkade dock under stor risk och trasslerades regelbundet, särskilt av lokala myndigheter som sällan tvekade att gå hårt fram för att förhindra spridningen av historier om maktmissbruk och orättvisor. Att bli gripen,

misshandlad eller utsatt för olika sorters ekonomisk hämnd hörde därför till dessa advokaters vardag. ”Till en början försåg vi människorättsadvokater med akut hjälp i riskfyllda situationer. Vi bekostade laglig representation, gav finansiellt stöd och använde oss av multilaterala instrument när det var möjligt”, berättar Peter. Dessa instrument bestod främst av olika mekanismer för att sprida information om de övergrepp som ägde rum mot Kinas civilsamhälle i allmänhet och mot advokaterna i synnerhet. Genom att få media eller diplomatiska beskickningar att uppmärksamma vissa individuella fall, kunde risken för orättvis eller våldsam behandling minska betydligt.

Peter fortsätter: ”Vid sidan av akut hjälp så startade China Action snart en rad utbildningsprogram för advokater eller aktivister med fokus på mänskliga rättigheter. De varierade från djupgående utbildning i kinesisk lag, till kortare kurser om utövning av exempelvis lagen om informationsfrihet. Till sammans med advokaterna framställde vi även flera manualer och praktiska guider rörande hanteringen av lagliga frågor. Hur ska man egentligen bete sig om man blir kidnappad av säkerhetspolisen?” Som en sista huvudaktivitet, vid sidan av akut hjälp och utbildning, etablerade China Action även så kallade ”rättsliga hjälpstationer” i flera av Kinas provinser. Genom dessa erbjöds juridiskt stöd till personer som utsatts för övergrepp av lokala myndigheter. Hjälpstationerna sattes upp i samröre med vad Peter kallar barfotaadvokater. Begreppet anspelar på de barfotaläkare som under Mao Zedongs tidevarv åkte runt på landsbygden och med knappa resurser erbjöd medicinsk hjälp till Kinas bönder. Det ekonomiska stödet från China Action gjorde att barfotaadvokaterna nu kunde erbjuda gratis hjälp till drabbade individer, ofta i fall rörande konfiskering av mark eller olagligt frihetsberövande. Peter är nog med att understryka hur allt arbete – från ut-